

**CUMHURİYET VE MUSTAFA KEMAL'İN ERZURUM'DAKİ
ATEŞLİ TARAFTARI ÖĞRETMEN OKULU MÜDÜRÜ
CEMAL BEY**

**REPUBLIC AND CEMAL BEY, THE DIRECTOR OF TEACHER
TRAINING SCHOOL AND A FERVENT DEVOTEE OF M.KEMAL
İN ERZURUM**

Prof.Dr.Enver KONUKÇU*

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitülerin Yükseköğretim Kurulu düzenlemesi ile eğitim ve öğretim etkinlerinde hissedilir artış gözlenmektedir. Bu Enstitülere veya Türkiye Cumhuriyeti alanında Sosyal Bilimler Enstitülerinde araştırmalarda bulunanlarda da, konunun hemen bütün ayrıntılarına kadar nüfuz ederek, eserlerini Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi edebiyatını zenginleştirmişlerdir ve bu gibi etkinlikler de devam ettirilmektedir.

Enstitümüzde, Erzurum Kongresi ve bunu içine alan değişik konularda da çalışmalar yapılmıştır ve devam etmektedir. 1968'de, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi'ne öğretim elemanı olarak girdikten sonra resmi bayramlar çerçevesinde önemli günler ve bunlara ait törenlerde konuşmalar yaptım. Ben ve diğer arkadaşlarımla karşılaştıkları başlıca zorluk kaynak kıtlığı idi. Erzurum için vazgeçilmez başvuru eseri de Cevat Dursunoğlu'nun yazdığı "Milli Mücadele'de Erzurum" idi. Halk Kütüphanesi'ndeki nüshası da eksik, sahifeleri de koparılmıştı. Genel çerçeveyi ise Prof.Dr.Enver Ziya Karal'ın meşhur Türkiye Cumhuriyeti Tarihi'nden faydalanarak meydana koyabilme imkanımız vardı. Sonra, diğer kısımları da ekleyerek, anlatacağımız konuyu şekillendirebiliyorduk. Şimdi

* Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü, Erzurum, 25240.

ise kaynak bolluğu mevcuttur ve hemen her alanda kısa sürede konuyu meydana getirebilme imkânına sahibiz. Geçenlerde, Enstitümüzdeki Dünya Gazetesi koleksiyonlarını incelerken, Erzurumlu Cemal Gültekin Bey hakkında Vehbi Cem Aşkun'un makalesine rastladım. Edebiyat ve tarihçi hocamız, arkadaşı Erzurumlu, Türklük ülküsü ile dolu meslektaşı Cemal Gültekin'i ele almış ve kendi açısından tanıtmaya çalışmıştır. Tabii ki, az bilinen Cemal Gültekin konusu, ilk defa aydınlığa kavuşturulmuş oluyor. Türk Dil Kurumu dergisinde ise, Vehbi Cem Aşkun'un da belirttiği gibi altı satırlık bir yazı varmış.

Cemal Gültekin, aslen Erzurumludur. Öğretmenlik görevlerinden başka yayıncılık hayatı da ilgi çekicidir. Özdilek isimli bir dergi de çıkarmıştır. Bazı sayıları Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege kitaplığında mevcuttur.

1924'te Erzurum ve çevresini etkisi altına alan meşhur Pasinler Depremi nedeni ile Karadeniz'deki gezisini yarıda kesen Reis-i Cumhur Mustafa Kemal ve arkadaşları, yanında saygıdeğer eşleri Latife M.Kemal'de oldukları halde, Erzurum'a hareket etmiş, bu arada 1919'daki tarihi iki yolculuğun geliş-dönüş hatıraları da yaşamıştır.

Mustafa Kemal, 30 Eylül Salı günü Erzurum'a ulaşmış İstanbul Kapısı'nda mülkî ve askerî erkân, bu arada halk tarafından karşılanmıştır: Özel taşıtları ile Hükümet Konağı önüne kadar gelen kabile, yine parlak bir şekilde istikbâl edilmişti. Vali Zühdi (Durukan), Belediye Başkanı Nafiz (Dumlu), ordu Komutanı Ali Said (Akbaytogan) halk ve asker adına "Hoş geldiniz! Temennisinde bulunulmuş ve Reis-i Cumhur Mustafa Kemal'de teşekkür etmiştir.

Akşam, konuklar şerefine Erzurum Belediyesi'nce yemek verilmiş, yüz kişilik resmî ziyafette, Erzurum Erkek Mu'allim Mektebi Müdürü Cemal Bey (Gültekin)'de Erzurumluları temsilen o zamana kadar duyulmamış günün iç ve dış haberlerini de ifade eden nefis bir konuşma yapmıştır¹.

¹ Özdilek, 1 Ekim 1924 günlü Ajans ve İstihbarat Haberi Sayı:3, (15 Ekim 1340), s.3-4.

VEHBİ CEM AŞKUN

Köken olarak Sivaslıdır. 28 Haziran 1909'da, aynı şehirde dünyaya gelmiştir. İzmir İlköğretmen Okulu'nu 1930'da, Gazi Eğitim Enstitüsü'nü de, Kemal Atatürk'ün hayata veda ettiği yılda, 1930'de bitirmiştir. Uzun yıllar orta dereceli okullarda öğretmenlik yaptı. 1969'da, emekliye ayrılışına kadar Eskişehir Lisesi Edebiyat Öğretmenliği'nde bulundu. Bu zaman zarfında, şair, yazar ve halk edebiyatı araştırmacısı olarak atandı. 1937'de, Büyük Halk ve Saz Şairi Emrah, 1945'de, Aşık Ruhsati, 1948'de, Sivas Şairleri, 1958'de Öksüz Yusuf, 1962'de Kader ve 1973'de, Halk Edebiyatında Yerme ve Güldürüler'i yazmıştır².

Vehbi Cem Aşkun, çeşitli yerlerde, daha çok edebiyat alanında hayli makale kaleme almıştır. Tarih alanında da birkaç eseri göze çarpmaktadır. Çok sevdiği Sivas'ın milli mücadeledeki tarihi rolünü vurgulamak üzere, merhum Türk Tarih Kurumu Genel Sekreteri Uluğ İğdemir'den ve Mahmut Goloğlu'ndan önce Sivas Kongresi'ni ele almış ve ilk yayın³ olarak da kamuoyunun⁴ bilgilendirilmesinde rol oynamıştır⁵.

1924'te, deprem nedeni ile Erurumluların acısına ortak olmak isteyen Reis-i Cumhur Gazi Musatfa kemal'in ziyaretinde, Erzurum Erkek Öğretmen Okulu Müdürü olan Cemal Gültekin, Vehbi Cem Aşkun'un yakın dostları arasında idi. Bu nedenle, fikir ve eğitim yolundaki bilgileri ile tanınmış arkadaşı Cemal Gültekin 'in Eylül 1953'de kaybı ile epeyce üzülmüş, bu moral bozukluğu içinde iken, sıcağı sıcağına aziz arkadaşı için "Bir Kaybın Arkasından" makalesi ile görevini yerine getirmiştir: Ona göre Erzurumlu Cemal Öğretmen, İstanbul gazetesinin dört sütununa sığacak kimse değildi. Erzurum'daki ateşli konuşmalarının Trabzon, Samsun, Sivas ve Antalya'daki⁶ akisleri de aynı idi. Vehbmi Cem Aşkun'un Cemal Gültekin için yazdıkları şöyledir:

² Bkz. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi I, s.206.

³ Uluğ İğdemir, Sivas Kongresi Tutanakları, Ankara, 1969.

⁴ M:Goloğlu, Sivas Kongresi, Ankara, 1969.

⁵ V.C.Aşkun, Sivas Kongresi, Sivas, 1945.

⁶ V.C.Aşkun, Bir Kaybın Arkasından: Cemal Gültekin, Dünya, 18 Eylül 1953.

Yakın tarihlerde Türk Dil Kurumu, iki üyesini kaybetti. Cemal Gültekin, Suad Yakup Baydur. Kurumun her ay çıkardığı dergisinde bu her iki üye için de yazılar yazılmış, Celal Gültekin hakkındaki (kitaplar) başlıklı sayfanın altında altı buçuk satırlık haberimsi bir yazı. Suad Baydur hakkında ise, müteakip Eylül sayısında itinalı bir sayfa tertiplenmiş.

İki yazı da önümde duruyor. Cemal Gültekin, Suad Baydur'un hocalarının hocasıdır. Dil üzerinde çalışırken, Baydur belki bir ilkokul öğrencisi idi. Adı altıncı dil kurultayında bilim kurulu arasına karışmış; 1951'deki yedinci kurultayda da yönetim kuruluna seçilmiştir. Oysaki Cemal Gültekin, üçüncü dil kurultayından beri kurumun saflarındadır.

Şu hale göre ortada dikkati çeken, iki üyeden birinin kurumun bugünkü yöneticilerince daha az, diğerinin ise daha çok tanınmış olmasıdır: Ne şekilde olursa olsun, bir kurumun üyelerini iyi tanıması gerekmez mi?

Cemal Gültekin'i 1922'den beri tanırım. O tarihlerde Sivas Sultanisinde bir öğrenci idim. Rahmetli, genç bir Türkçe öğretmeni olarak geldi. Müdür rahmetli Rıdvan Nafiz Edgüerdi. Başında siyah kalpak kilot pantolon üzerine çekilmiş dizge çorapları ile, filiz gibi bir delikanlı idi. O tarihlerde İstiklal Savaşımız bütün şiddetiyle devam ediyordu. Her gün yeni bir zafer müjdesiyle memleket cınlıyor, Sivas heyecanlı günler yaşıyordu. Bu mutlu günlerin tek hatibi Cemal Gültekin, halkı heyecandan coşturan hitabeleri ile, dinleyicilerinin kalbini fethediyordu. Hepimiz bu genç ve hatip hocamızı çok başka bir yürekle sever, sayardık.

Aradan hayli yıllar geçmesine rağmen Cemal Gültekin adı unutulamadı. Erzurum'un bu asil çocuğu, her meydan toplantılarında anıldı. O önce öğretmen, sonra müdür yardımcısı olduğu okuldan, müdür olarak ayrıldı. Doğduğu şehirde görevlendi. Sırayla Trabzon, Samsun, Sivas, Antalya illerinde çalıştı. Samsun'da Milli Eğitim Müdürü iken Halkevleri açıldı. Derhal kitapsaray ve yayın kolunda vazife aldı. Çok geçmeden (19) Mayıs ayında güzel bir derginin yayınlanmasını sağladı. Her milli günümüzde nutuklar verdi. Yeni dil hareketlerine öncülük etti. 15'nci sayısına kadar başında bulunduğu bu derginin içerisi çeşitli konularda yazı ve nutukları ile doludur. Güneş-Dil teorisinden, dilimizin aldığı her çeşit

şekil ve ilerlemelerde başarılı çalışmaları vardır. Hatta Reşat Nuri Güntekin'le Merzifon'da görüştüğümüz zaman, onun dil çalışmalarını anlatmış; Güneş-Dil teorisi üzerindeki konferansından bahsetmişim. İlgilendi, geçerken bu konuda bir görüşeyim dedi.

Kızı için yazdığı bir manzumesinden birkaç mısra okuyalım:

Cumhuriyet kızıyım,
Yurdumun yıldızıyım,
Güneşlerin kardeşi,
Çiçeklerin eşiyim.
Yurdumu severim,
Budunumu severim.

Büyüğümüz Atatürk.
Onu candan severim.
Dünyaya ün salmışım,
Göklere sarılmışım,
Dilim Türk, özüm Türk,
Tarihe karışmışım.

Bu manzumenin başlığı (Kızım Selçuk'un Dilinden)'dir. Bu küçük Selçuk bugün yükseköğrenimi bitirmiş bir ev hanımıdır. Samsun'dan Sivas'a verildi. İkinci defa geldiği bu tarihi şehirde de boş durmadı.

Derhal (Orta Yayla) adlı Halkevi dergisini eline aldı. Onu da okunur, faydalı bir dergi haline getirdi. Bir müddet sonra da adını (4 Eylül) koydu. Onda da yine pek çok dil üzerine yazı ve konferansları vardır.

Milli Eğitim Müdürü olarak Sivas'tan, Antalya'ya verildi. Bir müddet sonra bu görevden de ayrılarak İstanbul Pertevniyal Lisesi'ne Edebiyat Öğretmeni oldu. Her dil kurultayında, Ankara'da buluşur, görüşürdük. Her defasında da söz alır, faydalı konuşmalarda bulunurdu. Gerçekten bir vatansever, Türkçü, milliyetçi, devrimci bir öğretmendi. Dil üzerindeki çalışmalarını çok iyi bilen Samsun valilerinden birisi, bir aralık bütün dairelerin yazılarını müsvedde halindeyken Milli Eğitim Müdürü'nün görmesini emretmişti. Bu davada içtendi ve inanmıştı.

Cemal Gültekin'in Türk gençliği tarafından bilinmesi gereken enteresan bir olayını da nakletmeden geçemeyeceğim.

İstiklal Savaşı sıralarında Sivas'tan evvel Kütahya'da öğretmendir. İzmir düşman tarafından işgal edilmiş, halk şehri terk etmiştir. Bunlardan bir kısmı da Kütahya'ya gelmiştir. İşte bu muhacirler yararına bir müsamere vermeyi tasarlayan şehrin aydınları, (Çok Bilen Çok Yanılır) adlı, Recaizâde Ekrem'in bir eserini temsile karar verirler. Bunda eski kadıların kötü maksatlarına şeriatî alet ettiklerini ifade eden sözler vardır. Bu hal, şehrin kadısını, müderrisini ayaklandırır ve piyeste rol alanlar şer'îye mahkemesine verilir. Klişesi 19 Mayıs dergisinin sayı 9, sayfa 18'inde olan bu dilekçeyi aynen yazıyorum:

“Kütahya Kadılığı Huzur-i Fazılânelerine,

Faziletli Efendim Hazretleri,

Bin üçyüz otuz altı senesi şubatının onikinci günü akşamı Cum'a gecesini Kütahya Zihhiye Müdürü Ziya ve Darül-muallimin müdür muavini Cemal ve jandarma tabur kâtip muavini Sabri ve operater Nedim ve sabık idadi resim muallimi, halen Küçükçarşı'daki dükkanda mukim fotoğrafçı Osman Efendiler tarafından İzmir muhacirin menfaatine mahal-i terbiye ve irfan olan mekteb-i sultani binası dahilinde umuma müsamere vereceğini ilân ve olbabda kıymetlerle bilâd tevzi ettikleri halde vakt-ı mezkûrde mahal-i mezkûre hüsni niyetle şitaban olan Müslümanlarla işbu Müslümanların hissiyat ve terbiye-i milliye ve içtimaiyelerini anlamak üzere giden Ermeni ve Katolik milletinden birtakım muvacehelerinde me'mul ve intizarın hilafında icab-ı hâl ve mevkile gayri mütenasip ve terbiye-i diye ve milliye ile gayr-i kabil-i Tefvîk tiyatro oynamışlardır. Şöyle ki, esnayı mahkemede tafsilatı arz ve beyan olunacağı üzere mezkûrel-esami eşhas sahne-i temaşaya güya bir mahkeme-i şer'îye odasında etrafında vazifeye müteallik kitaplar ve karşısında bir masa ve bir tarafında narkûle ve elinde markuç ve bir tarafında uzun çubuk ve başında büyük bir beyaz sarık ve sırtında bir siyah cübbe olduğu halde koltuk üzerinde oturmuş bir hakimil-şer'i temsil ve ira-e edilmiş ve şan-ı ahkâm ve ulema-i din-i islâma yakıştıyacak evna-ı fezaylı ve dena'et-i ahval ve evza'ı vaki olmuş gibi

fiilen tasvir edildiği gibi esnayı laubde hile-i şer'îye olarak Arabca bir ibare okumak ve genç oğlan ve kız kıyafetine girerek şuhud mahzarında akd-i nikâh etmek suretiyle eğlenmişler ve ferdası cum'a günü dahi kadınlara aynı oyunu oynamışlardır. Mumaileyhimden hâkimi temsil eden Cemal Efendi talakât-ı selâse ile zevcesini tatlik ve terk etmiştir. Mumaileyhimin hile ile ehaliyi celb edip de bilâhare fevkal-memul yar-ı ağıyara karşı bir güne mukaddesat-ı diniye ile eğlenmeleri temeşakâran üzerinde bile bir sü'î tesir hasıl ettiği şayi olmuştur. Mumaileyhimin bervechi meşruh bil'îştirak ika ettikleri ahval ve harekâtlariyle kisve-i ilmiyeyi lâbis olan hükkâm ve ulemayı islamın zat-u sıfat şer'îye ve ilmiyelerini ve ahkâm-ı şer'îye mezhebimizi mazhara ve istihkar etmiş olmalarına mebni mahzurat-ı diniyede vaki olub ve husussı mezkûr ise hakkullâha müteallik ahvalden olmağla bu babda herkesin davaya salâhiyeti derkâr bulunmuş olduğundan, müdde'î aleyhimden her biri huzur-ı şer'e celb ve davet edilerek haklarında mukteza-i şer'î alinin hükmî icra olunmasını talep ve dava eylerim olbabda emrû ferman hazret-i mennehül emrindir.

Fi 15 Şubat 1336

Kütahya İshak Fakih Medresesi Müderrisi Hoca Zade Halit"

30 yılı aşan hizmeti ile öğretmen ailesinin kıdemli bir uzvu olan Cemal Gültekin, her bakımdan iyi bir insandı. Bu müsamereden sonra ailesinin boş olduğunu ortalığa yayan hocaların bu hareketlerini gülerek anlatır, etrafı neş'elendirirdi. Milli Eğitim Müdürlüğü'nde öğretmenleri toplamayı, mesleki bir birlik kurmasını bilmiştir: Ölümü, irfan hayatımız için bir boşluktur. Nur içinde yatsın".

V.Cem Aşkun, arkadaşı Cemal Bey hakkında birçok bilinmeyen yönlerini, ortak yaşadıkları olayları, 19 Mayıs, Orta Yayla (Sonra 4 Eylül) dergilerinin yayınlanışını, başından geçen şikâyet konusunu da yazmış, edebiyat âleminde, birçokları gibi yok olmaya yüz tutmuş değerlerin yaşatılmasını sağlamıştır.

PROF.DR. FAHRETTİN KIRZIOĞLU'NUN CEMAL GÜLTEKİN'İ

Erzurum Tarihi ve Edebiyatı üzerine yayınlar da Cemal Gültekin'e ayrılan sayfeler oldukça sınırlıdır. Tarih, Milli Mücadele, Eğitim-Öğretim, Kongreler vs. konularda ise⁷ Cemal Bey'e ait bilgiler de ihtiyacı karşılayacak halde değildir. Bu noksanlığı ilk fark eden, Doğu Anadolumuzun Dede Korkud'u, Prof.Dr.Fahrettin Kırzioğlu'dur. Meşhur Kars Tarihi ile anıtlaşan hocamızın asistanlığı, doçentliği⁸ ve Profesörlüğünü⁹ yaşamış biri olarak her zaman gurur duymaktayım. Atatürk Üniversitesi, XX.Yıl ve Cumhuriyetin 50.Yılı etkinlikleri sırasında Rektör Kemal Bıyıklıoğlu, kendisinden, Milli Mücadele ve Erzurum konulu makale istediğinde, işlerinin yoğun olmasına rağmen, hemen dört elle sarılmış, yayınlardaki birçok makaleyi de kaleme almıştır. Bu araştırmalardan biri de "Gazi'nin Kuzeydoğu Gezileri: Eylül-Ekim 1924"dir. 1924'deki gezinin önemli bir kısmı da Erzurum'da cereyan etmişti¹⁰. Reis-i Cumhur Mustafa Kemal'in temasları, konuşmaları, kendisini gereği gibi tatmin etmemiş, incelemelerini ileri gelen ve sağ olan kişilerle, Ankara'da ise arşiv çalışmaları ile mükemmel bir hale getirmiştir. Böylece, Sonbahar Gezileri'ndeki bilgilerin dışına çıkılmış ve belgelerin asılarına ulaşılmıştır. Prof.Dr.Fahrettin Kırzioğlu, Belediye'nin verdiği yemekte, Cemal¹¹ (Gültekin) Bey'in M.Kemal'e karşı okuduğu nutkunu tam metin olarak tespit edebilmiştir. Ayrıca, aynı ziyafetteki ortamda Mustafa Kemal'in "Reis-i Cumhur" sıfatı¹² ile tarihi konuşmayı da metin olarak bulunan

⁷ E.Konukçu, Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum, Ankara, 1992; E.Konukçu, Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Erzurum, Erzurum, 1999.

⁸ Bkz.E.Dayı, Prof.Dr.M.Fahrettin Kırzioğlu'nun Hayat Hikâyesi, Atatürk Dergisi, Prof.Dr.F.Kırzioğlu Özel Sayısı, VI/2 (Temmuz 2004), s.1-9.

⁹ F.Kırzioğlu, Kars Tarihi, İstanbul, 1953.; E.Dayı, Prof.Dr.F.Kırzioğlu'nun Bilim Hayatı, a.g.m., s.13-14.

¹⁰ Atatürk üniversitesi: 50.Yıl Armağanı: Erzurum ve Çevresi, Erzurum, 1974.

¹¹ F.Kırzioğlu, Gâzi'nin Kuzeydoğu Gezileri, Eylül-Ekim 1924, 50.Yıl Armağanı, Erzurum, 1974, s.133-188.

¹² Bkz.a.g.m., s.145.

Prof.Dr.Fahrettin Kırzioğlu, 50. Yıl eserindeki makalesinde, tamamını vermiş ve son kısmın belge fotokopisini de, aynı yerde yayınlamıştır¹³.

Cemal (Gültekin)'in Nutku

“Pek muhterem ve çok sevgili Reisicumhurumuz! Muhterem Hemşehrimiz Gazi Paşa Hazretleri,

“Beş sene evvel ölmüş, bitmiş zannedilen Türk varlığının sarsılmaz temellerini kurduğunuz, asırlardan beri ölmeyen ve öldürül(e)meyen asıl ve necib milletimize yeni ve kıymetdar bir hayât nefhetmeye başladığınız yuca ve kahraman memleketimizi teşrif buyurduğunuzdan dolayı, kalblerimiz meserretle çarpıyor. Ruhlarımız fahr ü gurur içinde çalkalanıyor. Şimdiye kadar hiçbir Sultanın, hiçbir Reis-i Hükümetin, hatta hiçbir Hükümet adamının, bilhassa böyle felâketli zamanlarda, maalesef öteden beri pek yabancı telakki edilen Erzurum’umuza kadar gelerek, milletin efradı arasında, yine bir ferd gibi karışıkları, katiyen görülmemiştir”.

“Bu şerefi, bu saadeti bizlere bahşeden Gazi Paşa’mızı hürmetle anmak, genç ve kuvvetli Cumhuriyetimize dördelle sarılmak, üzerimize büyük bir farizadır. Hareket-i arz dolayısıyla meskensiz, mevasız kalarak çırılçıplak topraklar üstünde yatmakta bulunan binlerce zavallının çektiği ızdırabatı görmek, derdlerini dinlemek için koştüğunuzdan dolayı, teessürlerimiz sükûn buldu. Gözlerimizde umut ve sevinç şuleleri parıldamağa başladı. Sizleri candan ve yürekten seven Erzurum’un büyük küçük, kadın-erkek bütün halkı, Türk dünyasının lâyemut timsali olan Muhterem Reisicumhurlarını ve Latife Gazi Mustafa Kemal Hanımefendi Hazretlerini, kalbimizden kopan en samimi hürmetler, en derin muhabbetlerle karşılamayı, bahtiyarlıkların en büyüğü addederiz”.

“Milli Mücâdele tarihinin kıymetdar sahifelerinde fikrî ve cevelân yapacak olursak, bugünkü Cumhuriyeti, bugünkü genç ve kuvvetli Türkiya’yi yine Erzurum’dan başlayarak ne büyük duygularla kurduğunuza muttali oluruz. Evet, (30 Ekim 1918’de imzalanan) Mütârekeyi takib eden o karanlık, o felâketli günlerde idi ki, Türk’ün elinden silahlı çalınmış, ordusu

¹³ Bkz., a.g.m., s.145-146.

dağıtılmış ve sevgili Erzurum’umuzu, Anadolumuzu baştan başa istila etmek üzere, her türlü silahlarla techiz edilen düşmanlar, mukaddes yurdumuza saldırmışlardı”.

“Bu hâin tasavvurlar, bu meş’um ihtiraslar ve bu canavar sürüleri karşısında Anadolumuzda sarsılmaz bir iman, çelikten bir celâdet, ateşten bir azm varken, bizim Sevgili Gâzimizden başka güvenecek hiçbir şeyimiz yoktu”.

“İşte Erzurum’da teşkil ettiğiniz bu iman ve azm ordusu, Kafkasya’dan gelen Ermenistan hulyalarını, Samsun’dan ilerleyen Pontus tehlikelerini ezdi, yıktı. Yine bu milletin ulu azmine pişdar olarak, İstanbul’da köhne Saltanat enkazına acizâne, zelîlane bağlanan Bâb-ı âli Hükümetini ykarak; Ankara’da, haysiyetini bilir, gurur-ı millîsini tanır şerefli bir Hükümeti tesise muvaffak oldunuz. Daha sonra, Afyonkarahisar’ından dağları yürüten, kayaları koparan lavlar, kasırgalar halinde hücum ederek, bir hamlede İzmir eteklerinde şimşek gibi parladınız. “Paşa Hazretleri, Huzûr-i Mehabetpenahîlerini ihlâl ederek, diyeceğim ki:

“Milletimize kazandırdığınız büyük ve cihanşümül zaferler, Truva Kahramanlarının dasitanlarından, Anibalin zaferlerinden, Napolyon’un Dahiyâne Kahramanlıklarından daha şanlı, daha şerefli ve daha harika-engizdir. Bundan sonra da, harp ve zafer meydanlarında olduğu gibi, imar ve irfan ollarında da nurlu varlığınızın, kudsi rehberliğinizin, üzerimizden daima ve daima ayrılmamasını, Cenab-ı Hak’tan temenni eder; ve bütün Erzurumlular namına sizleri hürmetle selamlarım. Yaşasın Muhterem Hemşehrimiz!”¹⁴

¹⁴ F.Kırzioğlu, Gazi’nin Kuzeydoğu Gezileri, Eylül-Ekim 1924; 50.Yıl Armağanı; Erzurum ve Çevresi, Erzurum, 1974, s.147-147. Bkz. Reis-i Cumhuriyet Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Sonbahar Seyahatleri, Ankara, 1341/1925; M.Önder, Atatürk’ün Yurt Gezileri, Ankara, 1988; Ş.Ortak, 1924 Erzurum Depremi ve Reis-i Cumhuriyet Gazi Mustafa Kemal’in II. Erzurum Gezisi, Atatürk Dergisi, III/2 (Temmuz 2002), s.191-203; İ.E.Atnur, Reis-i Cumhuriyet’in Doğu İncelemeleri (1924 Erzurum Depremi, Ankara, 2006.

Reis-i Cumhur Mustafa Kemal'in Nutku:

“Arkadaşlar!

“Heyeti Hükümetimizin Erzurum felâketi ile felâketzedeleriyle pek sıkı surette alakadar olduğunu, yalnız vazife-i resmiye icabı olduğu için değil, insânî (ve) vicdani hislerle ıztırabı tehvin için en müessir tedbirleri almakla iştiğal ettiğini, ehemmiyetle kaydederim. Benim buraya gelişim, aynı zamanda Hükümetin de lâzımgelen malûmatı almasında, ayrıca temini vüs'at edecektir. Mümkün olan her şey yapılacak; vaziyeti ıslâha çare bulunacaktır. Bu felâketzedelere, Hükümeti Merkeziyenin seri muaveneti şüphesizdir. Buraya gelmekliğim, felâketzedelerin ahvâlini mahallinde bizzat tahkik ederek bulabileceğim tedbirleri, Hükümet-i Merkeziyeye bildirmek hususunda faydalı olacaktır”.

“Efendiler!

“Demin Erzurumlular namına irâd-ı nutkeden arkadaşımız, beyanatında esaslı bir noktaya temas etti. O da, milletin hakiki hakimiyetine, hakiki hürriyet ve istiklâline darbe vuran zevat ve müessesât-ı zâilenin yıkılmasıdır. Muhterem Erzurum Hemşehrilerimden bu müessesât-ı zâilenin bertaraf edilmesinden mütevellid memnûniyeti işitmek, bildiğim bir hakikati tekrar etmiş olmakla beraber, ayrıca beni bahtiyar etmiştir”.

“Hakikaten Efendiler, hayat-ı Cumhuriyet, bu müessesâti zâile ile beraber yürüyemezdi. İsalet, bu noktada idi. Görüyorum ki, Erzurumlu kardaşlarımın hür ve yüksek vicdanı, bu mühim noktada en sarîh bir kanaate maliktir. Demek ki biz, diğer aksâmi memleket için olduğu gibi, Erzurum'un hakiki temayüllerini infaz etmişiz. Bununla da ayrıca bahtiyarım”.

“Efendiler!

“Bu defa Erzurum'a gelirken, ayrı ayrı mıntıkalardan geçtim. Memleketin Şarkı ile Garbi ve Merkezi arasındaki irtibat, Cumhuriyet idaresinin kafi göremeyeceği bir derecededir. Bunun için, şarkı diğer vatan aksamına bağlayacak bir şömendifer hattının buraya kadar temdidini, Türk Cumhuriyeti için, hayati bir mesele addediyorum. Ve hükümetin de buna

ayni ehemmiyeti vermekte olduğunu ve memleketin aksây-ı Şarkı ve aksâyı Garbinin medeni münakale vasıtalarıyla birkaç sene zarfında behemehâl birleşeceğini, size temin ederim”.

“Efendiler!

“Erzurum, birçok devirlerde, birçok defalar tecavüze, taarruza, tazyika uğramış) bir serhad memleketimizdir; ve bu yüzden birçok harabeler vücûda gelmiş ve buradaki insanların hali, cidden elim olmuştur. Artık bu elim günlerin tekerrürüne kat’iyyen ihtimal vermemelidir. Yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin mevcûdiyeti, Erzurum ve havâlisinin hayatiyetiyle alakadar olmakta ve onun huzur ve emniyetini tamamen tekeffül etmektedir”.

“Efendiler!

“Cumhuriyet-i idârinin feyizli faaliyeti sayesinde, bütün bu harabelerin, mamureye ve bütün bu elemelerin refah ve saadete inkılâb etmesi muhakkaktır. İstikbalden bunu, emniyetle bekleyebilirsiniz. Memleket namına idare-i kelâm eden arkadaşımızın, şahsıma tevcih ettiği samimi ve kalbî sözlerinden dolayı, kendilerine ve namına idare-i kelâm ettiği hemşehrilerime, bir defa daha teşekkür ederim”¹⁵.

“Efendiler, Muhterem Hemşehrilerim!

Kahraman Erzurumluların bugün hakkımda gösterdikleri samimi, merdâne ve vefâkârâne tezahürattan dolayı, fevkalâde memnunum. Bugünkü manzara bcni o kadar mütehassis etti ki, lâyıkıyla ifade edemeyeceğim. Fakat bu manzaranın manâsını, ulviyetini, belki benden daha az müteessir olanlar, çok güzel ifâde edebilirler. Bunun izahını, o arkadaşlara terk etmeği müreccih görürüm.”

“Bundan beşbuçuk sene evvel (3 Temmuz 1919’da Ordu Müfettişi olarak) buraya gelmiş ve aynı tarihte (Erzurum Kongresi’nin seçtiği Temsil Heyeti Başkanı olarak 58’nci günü 29 Ağustos 1919’da Sivas’a gitmek üzere) buradan mufâkarat etmişim. Buraya gelirken ve ayrılırken (“Şarki Anadolu Müdâfaa-i Hukûk Cemiyeti Erzurum Heyeti Merkeziyesi’nin dört

¹⁵ F.Kırzioğlu, Gazi’nin Kuzeydoğu Gezileri, Eylül-Ekim 1924, 50/B:Yıl Armağanı: Erzurum ve Çevresi, Erzurum, 1974, s.147-150.

imzalı teklif yazısını 27 Ağustos 1919 günü kabul ile, resmen “Fahrî-Erzurum Hemşehrîsi” olarak Nüfus Kütüğü'ne kaydedildikten sonra) bu muhterem halk beni, bugünkü gibi, samimiyetle, muhabbetle kabul ve teşyi etmişti. O günün vicdanımda meknuz olan hatırasını, derin bir tahassüs ve yad etmek isterim”.

“Memleket nâmına idâre-i kelâm eden arkadaşımızın izah ettiği gibi, benim buraya gelişim, bütün milletin ateşten bir çember içine alınmış olduğu bir zamana tesadüf etti. Bütün millet, bu çemberin içinden nasıl çıkacağını düşünmekle meşguldü. Memleketin aksây-ı Garbi düşmenin ayaklarına terkedilmiş ve oradaki halk, silaha sarılmış buranın ahâlisi ise, memleketin felaketten kurtulması için ayağa kalkmış bir vaziyette idi. Ben, işte böyle bir zamanda Erzurum'a geldim.

“Burada gördüğüm samimiyet, merdlik, vefakarlık benim memleketi kurtarmak için her türlü fedakarlığı yapmak hususunda âzim ve kuvvetimi tezyid etmişti. O zamanki vaziyeti pek ala biliyorsunuz. Burada (8/9 Temmuz 1919 gecesi Telgraphânede makine başında İstanbul ile görüşürken) rütbemi (Tuğgeneralliği) resmi mevkiimi Ordu Müfettişliğini), üniformamı attım; ve bütün kainata (basılı beyânâmelerle) ilân ettim ki: “Sine-i millette bir ferd”im.

“Arkadaşlar!

“O gün memleketin, milletin halâsı için, nasıl her şeyimden vazgeçmiş isem; bugün de, icab ettiği takdirde, millet için, onun hayat ve saadeti için; bütün mevcudiyetimi feda etmekle, en büyük zevki ve saadeti duyacağımı temin ederim”

“Arkadaşlar!

“Erzurum'a öyle bir zamanda gelmek istiyordum ki, Cumhuriyetin umran ve refah sahasında deruhde ettiği vazifeler, burada beklediğimiz eserlerini baştanbaşa tecelli ettirmiş olsun. Merkezde, bu maksatla çalışıyorduk. Böyle bir neticenin husulü esbabını hazırlamakla meşguldük. Fakat son günlerin felâketi (bilhassa 13 Eylül 1924 teki depremler) her türlü mülahazatı bertaraf etti. Musibete dair aldığım haberlerden son derece müteessir olarak, derhal bu havaliye şitâb ettim. Malûmunuzdur ki,

Karadeniz ve Akdeniz sahillerinde büyük bir seyahat yapmak için yola çıkmıştım. Fakat, Trabzon’da (16 Eylül 1924 günü) o elim haberi alır almaz buraya koşmak, buradaki felâketzedelerle hemderd olmak, en büyük emelim oldu. Hareketi arzın bu havâlide yaptığı tahribattan dilhunum”

“Efendiler!

“Emin olabilirsiniz ki, Erzurum’daki hareket-i arzdan müteessir olan, bütün bir millettir. Bütün Türk câmiasının kalbi, tıpkı benim teessürümle darabân etmektedir. Umumun bu teessürata yalnız manen alakadar kalmayacağı; mevcûd felâketi tehvin için, maddeden de şefkat vazifesini yapacağı muhakkaktır”.

SONUÇ

Vehbi Cem Aşkun’un, çok saygı duyduğu Cemal Gültekin, Dünya Gazetesi’ndeki, anma yazısı ile tekrar hatıraların canlanmasına zemin hazırlamıştır. Bu büyük insan köşesine çekilmiş, sadece Cumhuriyete kazandırdığı “insan”ları ile mutlu olabilmıştır. Dadaş Cemal Gültekin, Mustafa Kemal’in Cumhurreisliği sırasında, tıpkı O’nun gibi, hür irâde ile, kişisel tanımlaması ile Erzurum’da ön plâna çıkarken, Cumhurreisi de, gayet edebi bir dil ile eski günlere gitme fırsatını bulabilmıştır.

ERZURUM'DA HAVUZ BAŞINDAKİ ATATÜRK HEYKELİ

REİS-İ CUMHUR VİLÂYETTEN ÇIKARKEN (Eylül-Ekim 1924)

Önde: Reis-i Cumhur Gâzi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

Sağında: Lâtife Mustafa Kemal Hanım

Ortada: Salih (Bozok)

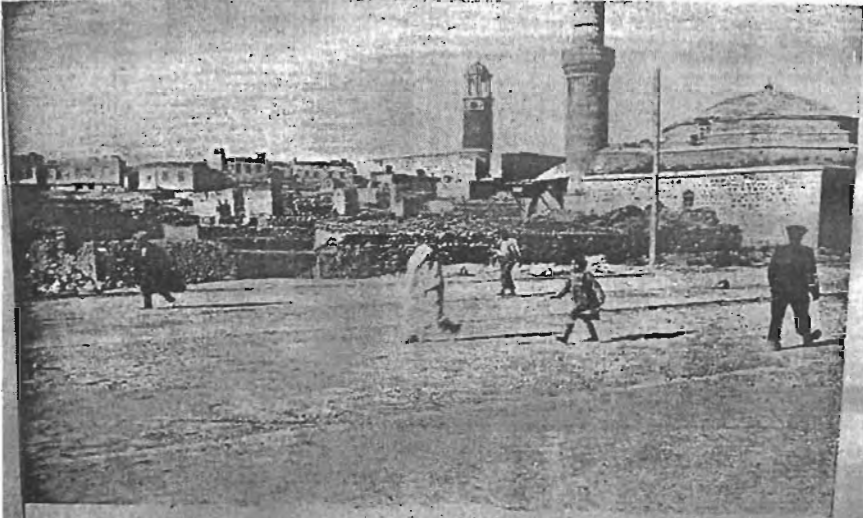

ERZURUM HÜKÜMET KONAĞI ÖNÜNDE ERZURUMLULARLA (1 Ekim 1924 sabahı)

Üst köşedeki yazı: “Reis-i Cumhurumuz Gazi Paşa Hazretleri'nin memleketimizi teşrifleri münasebetiyle (Erzurum) Hükümet Konağı önünde alınan fotoğrafları, Erkân-ı Hükûmet arasında 1 Teşrinievvel 340 (1 Ekim 1924 sabah)

Erzurumda Yeni bir Cadde

Erzurum Kalası

ERZURUM CUMHURİYET CADDESİ....
Kümbet ve Caferiye Camii Civârı

ERZURUM VÂLİSİ

MEHMED ZÜHDİ (DURUKAN) (1922-1928)

Doğumu : 1888-İzmir

Ölümü : 11 Ocak 1964

Necmeddin ve Emine Hanım'ın Oğlu...

Mülkiye Mezunu

Manisa, İzmir;Güzelbahçe-Sivrihisar-Ödemiş-Van-Erzincan

Erzurum'da Mülki görevler ve milletvekili

**ERZURUM BELEDİYE BAŞKANI
MEHMED NAFİZ (DUMLU)**

Doğumu. Aşağı Mumcu Mahallesi Erzurum

Ölümü: 20 Temmuz 1961 Zincirlikuyu-İstanbul

Asker-Belediyesi-Milletvekili

Okçuzâde Ragıp ve Esmâ Hanım'ın oğlu...

Hediye Hanım'ın eşi

Mahpare, Mehmed, Muhammed ve Güner'in babası...

ORDU KOMUTANI
ALİ SAİD (AKBAYTOGAN) PAŞA

VEHBİ CEM AŞKUN

CUMHURİYET VE MUSTAFA KEMAL'İN ERZURUM'DAKİ ATEŞLİ 201
TARAFTARI ÖĞRETMEN OKULU MÜDÜRÜ
CEMAL BEY

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a speech or a letter. The text is dense and covers most of the page. At the bottom center, there is a small table with three rows and two columns, containing numbers and letters.

A	3-4
D	8
F	3-13

EK-1 Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Erzurum Nutkunun son sahifesi

X

Erzurum'da Cumhuriyet Lisesi Önü

Erzurum Lisesi Önünde Vilâyet Memurları-İleri Gelenler ve Görevliler Cemal Bey'in yanındaki Erzurum Valisi Mehmed Zühdî (Durukan) Bey'dir

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA CEMAL BEY

CEMAL GÜLTEKİN'İN YAYINLADIĞI 2 ŞUBAT 1928 TARİHLİ
10-25 SAYILI ÖRNEĞİ. TRABZON İKBAL BASIMEVİ

ÖZDİLEK DERGİSİNİN 12 NİSAN 1341/1925 TARİHLİ SAYISI

Sahibi : Cemal Gültekin

İdare Yeri : Erkek Mu'allim Mektebi

Mecmuanın Kurulduğu Tarih : 10 Temmuz sene (1) 339

Çıktığı Yer : Erzurum Vilâyet Matbaası

ÖZET

Vehbi Cem Aşkun, edebiyatçı ve tarihçidir. Erzurumlu Cemal Gültekin öldüğünde, onun için bir makale yazdı.

Cemal Gültekin, 1924'de Erkek Mu'allim Mektebi Müdürü idi. Deprem dolayısıyla Erzurum'a gelen Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'e Erzurumlular adına bir konuşma yaptı. Mustafa Kemal de, bu ziyafette Türkiye'nin yakın geçmişine ait nutkunda, Cumhuriyet'e kadarki aşamalardan bahsetti.

Anahtar Kelimeler: Vehbi Cem Aşkun, Cemal Gültekin, Reis-i Cumhur Mustafa Kemal'in Erzurum Gezisi, Ziyafetteki "Nutuk"lar.

ABSTRACT

REPUBLIC AND CEMAL BEY, THE DIRECTOR OF TEACHER TRAINING SCHOOL AND A FERVENT DEVOTEE OF M.KEMAL IN ERZURUM

Vehbi Cem Aşkun is a man of letter and a historian. When Cemal Gültekin from Erzurum died, Vehbi Cem Aşkun wrote an article about him.

Cemal Gültekin was the director of Boys' Teacher Training School in 1924. At a diner party he uttered a speech on behalf of the citizens of Erzurum for M.Kemal who visited the city on account of an earthquake. At this diner party M.Kemal also mentioned about the stages until republic in his speech as regards the recent history of Turkey.

Key Words: Vehbi Cem Aşkun, Cemal Gültekin, The visit of the honourable President M.Kemal in Erzurum, The speeches at the diner party.